

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวเคราะห์ภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) ศึกษาความเป็นมาของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) ศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๓) ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท วิธีการดำเนินการวิจัย คือมุ่งศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก และเอกสารต่าง ๆ เป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นความสำคัญของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาทภายใต้กรอบ การศึกษาความเป็นมา ลักษณะ และคุณค่า เพราะยังมีคนอีกจำนวนมากที่ยังไม่เข้าใจและมองข้ามความเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้

จากการศึกษาพบว่า การที่จะมาเป็นภิกษุนี้ไม่ใช่เรื่องง่ายเมื่อมีโอกาสเข้ามาเป็นภิกษุ ต้องฝึกฝนตนเองอย่างหนักในเบื้องต้นต้องสละการอยู่เรือนหรือการครองเรือน ต้องต่อสู้คัดค้านกับปัญหา คือกิเลสซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง ต่อเมื่อข้ามพ้นได้จึงได้ชื่อว่าเป็นภิกษุโดยสมบูรณ์ และผู้วิจัยได้ประมวลความรู้ที่ได้ศึกษาในแต่ละด้าน ซึ่งสรุปความในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

๕.๑.๑ ความเป็นมาของภิกษุ

(๑) รูปแบบทั่วไปของนักบวชในชมพูทวีป คือการออกจากเรือนมุ่งแสวงหาความสุขทางใจดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย สันโดษและอาศัยความอุปถัมภ์จากผู้ที่มีความศรัทธาเลื่อมใส

(๒) ภิกษุ คือ นักบวชกลุ่มหนึ่งที่ดำรงชีวิตแบบนักบวชทั่วไป เดิมใช้เป็นคำเรียกของกลุ่มนักบวชในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ดำรงดำรงชีวิตตามแบบคัมภีร์ไตรเภท คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยความสุข และการประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน ภายหลังพระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้เรียกกลุ่มพระสาวก และมีวิธีปฏิบัติที่ต่างกัน โดยเสนอแนวทางการปฏิบัติในรูปแบบใหม่นั้นคือ ทางสายกลาง หรือเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา

(๓) ภิกษุ หมายถึง นักบวชในพระพุทธศาสนา ดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายสันโดษ เป้าหมายเพื่อมุ่งหลุดพ้นจากความทุกข์ เป็นเนืองนิตย์ของโลก

(๔) ความสำคัญ ภิกษุเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นตัวแทนในการแสดงให้เห็นถึงคุณงามความดีและนำไปเผยแพร่สู่สังคม อาจมีภิกษุบางกลุ่มหรือบางรูปนั้นยังไม่บรรลुเป็นพระอรหันต์ แต่ก็ยังได้ชื่อว่าเป็นภิกษุและสามารถดำรงพระพุทธศาสนาให้คงไว้และเจริญรุ่งเรือง

(๕) พัฒนาการ จากเดิมภิกษุดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย มีเพียงบาตรและผ้าไตรจีวร เดินทางจาริกไปในที่ต่างๆ อาศัย ป่า ภูเขา ต้นไม้ ถ้า ได้พัฒนาการสู่การอยู่กับที่ตั้งเป็นสำนักคู่การศึกษาเล่าเรียนภายในวัด และแยกกลุ่มเป็นนิกาย ได้แก่ นิกายเถรวาท และนิกายมหายาน ทั้งสองนิกายได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรือง นิกายเถรวาทเจริญรุ่งเรืองในแถบเอเชียตอนใต้ และนิกายมหายานเจริญรุ่งเรืองในแถบเอเชียตอนบน

๕.๑.๒ คุณลักษณะของภิกษุ

ภิกษุในพระพุทธศาสนานั้นแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะคือ ลักษณะทั่วไปของภิกษุในปัจจุบัน ลักษณะภายนอกของภิกษุเถรวาท ลักษณะภายในของภิกษุเถรวาท

๑) ลักษณะทั่วไปของภิกษุในปัจจุบัน (๑) ภิกษุสายเถรวาท ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย มีบาตรและผ้าไตรจีวร อยู่อย่างสันโดษชอบอาศัยอยู่ในที่สงบ เช่น ในป่า ในภูเขา ในโคนไม้ ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง ที่ล้อมฟางเป็นคัน และเป็นการดำรงชีวิตโดยอาศัยหลักแห่งพุทธบัญญัติ เรียกว่า “ปัจฉัย ๔” (๒) ภิกษุสายมหายาน ใส่เสื้อ กางเกง จีวร เสื้อคลุม และสังฆาฏิ เป็นเครื่องครัดในการฉันอาหารเจ และนอกจากพระวินัยสงฆ์ทั่วไป ภิกษุสายมหายานยังต้องรักษาศีลของพระ

โพธิสัตว์อีกจำนวนหนึ่งด้วย รวมทั้งข้อที่ให้เจริญมหากรุณาด้วย คือไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

๒) ลักษณะภายนอกของภิกษุเถรวาท คือ ภิกษุอยู่ภายใต้กรอบการดำรงชีวิต ได้แก่ (๑) การดำรงชีวิตส่วนตัวการดำรงชีวิตส่วนตัว คือการปฏิบัติขั้นเริ่มต้นสู่การเป็นภิกษุที่สมบูรณ์โดยการอบรมขัดเกลาตนเองให้อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยเพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้เหล่าพระสาวกได้ปฏิบัติตามและเมื่อปฏิบัติจนสมควรแก่การเป็นภิกษุ หน้าที่ต่อไปก็คือการนำพระธรรมคำสั่งสอนเผยแผ่สู่ชุมชน (๒) การดำรงชีวิตในกรอบของสงฆ์ คือ ภิกษುದำรงชีวิตโดยการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มซึ่งมีกฎระเบียบเฉพาะของชีวิตภิกษุนั้นคือ พระธรรมและวินัย พระธรรม คือหลักคำสอนที่ใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมในระดับสูง และวินัย คือ กฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้เป็นรูปแบบแนวเดียวกันของหมู่คณะและใช้เป็นพื้นฐานสำหรับนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นสูงๆ ต่อไป (๓) การดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับสังคม คือ ภิกษุมีหน้าที่คอยแนะนำอบรมสั่งสอนและวางรากฐานอันดีงามให้กับสังคม แสดงออกถึงการเป็นกัลยาณมิตรที่ดี คอยแนะนำตักเตือนในสิ่งที่ถูกต้องดีงามช่วยปิดกั้นอกุศลที่จะเกิดขึ้นกับผู้คนในสังคมอันเป็นเหตุที่ทำให้ตกต่ำไปสู่ อบายภูมิหรือในสิ่งที่ไม่ดีงาม

๓) ลักษณะภายในของภิกษุเถรวาท คือ ภิกษุเป็นผู้ที่ประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เช่น เป็นผู้ประพฤติถูกต้องดีงาม ไม่ผิดระเบียบวินัย ไม่ผิดศีลธรรม มีความตั้งมั่นแห่งจิตอันแน่วแน่สงบนิ่งและเป็นผู้มีความรอบรู้ รู้ทั่ว เข้าใจ รู้ซึ่งแทงตลอดแห่งธรรม

๕.๑.๓ คุณค่าของภิกษุ

ภิกษุได้ชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และปฏิบัติตรงเพราะการฝึกฝนตนเองตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ตามปกติทั่วไปการดำรงชีวิตของคนทั้งหลายสิ่งที่สำคัญและต้องการมากที่สุดก็คืออาหาร เมื่อมีความต้องการสิ่งนั้นตามวิสัยของปุถุชนก็ต้องแสวงหาและทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการนั้นมาครอง บางคนแม้จะเป็นการทำที่ผิดศีลธรรมก็ยอมและสำหรับปุถุชนผู้ยังมีกิเลสอยู่ก็ยอมที่จะสับสนหลงทางแต่ถ้ามีผู้มาแนะนำสั่งสอนหรือทำให้ดูชี้ทางถูกให้ ก็เป็นไปได้ที่ตน

เหล่านั้นจะได้ดำเนินชีวิตที่ถูกทาง สำหรับภิกษุนั้นดังที่กล่าวแล้วว่าเป็นผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ และปฏิบัติตรง ด้วยความเป็นอย่างนั้นภิกษุจึงได้ชื่อว่าเป็นแบบอย่างที่ดี

ในเรื่องคุณค่าของภิกษุนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาพบว่าสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเด็นคือ คุณค่าแท้-เทียม คุณค่าในมิติของศีล คุณค่าในมิติของจิตใจ คุณค่าในมิติของปัญญา

คุณค่าแท้ คือ การบรรลุเป็นพระอรหันต์ ไม่มีกิเลส สมบูรณ์ด้วยพรหมจรรย์ เข้าถึงซึ่งพระนิพพาน อันคือความสุขที่เป็นนิรันดร์

คุณค่าเทียม คือ ภิกษุนั้นเป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นเนืองนาบุญของโลก ได้รับการยกตนให้พ้นจากฐานะเดิมและเป็นผู้ควรแก่การเคารพบูชา

คุณค่าในมิติของศีล คือ (๑) ด้านการปฏิบัติตนเอง คือ ภิกษุนั้นดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย พัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา บรรลุเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา (๒) ด้านเกี่ยวข้องกับสังคม คือ ภิกษุเป็นผู้เผยแผ่คุณงามความดีที่ผ่านการขัดเกลาตนเองเพื่อมุ่งพัฒนาสังคมให้งาม เป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นที่พักทางใจช่วยชี้หนทางอันสว่างคือปัญญา มุ่งสร้างความสงบสุขสู่สังคม โดยการแสดงธรรม และพัฒนาการมาตั้งสำนัก โรงเรียนเพื่อใช้สำหรับศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันนำไปสู่ความหลุดพ้นจากอกุศลธรรมช่วยปิดกั้นอบายภูมิ

คุณค่าในมิติของจิตใจ คือ เมื่อภิกษุปฏิบัติทางกายได้อย่างสมบูรณ์ก็จะทำให้มีจิตใจที่เป็นสมาธิ บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส ปราศจากความเศร้าหมอง ไม่หวั่นไหว หลุดพ้นจาก กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะเป็นจิตที่ตั้งอยู่ในกุศลอยู่อย่างสุขสบายและไม่เป็นโรคทางใจ

คุณค่าในมิติของปัญญา คือ ภิกษุเป็นผู้มีปัญญานั่นชอบ คิดอย่างถูกต้องและมีเหตุผล นำไปสู่การรู้ที่จะทำให้อาสวะให้สิ้นไป สามารถข้ามพ้นความเวียนว่ายตายเกิดและเข้าสู่พระนิพพาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กร สถาบันหรือสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ควรจะร่วมมือช่วยกัน เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้พุทธศาสนิกชนตลอดจนบุคคลทั่วไปได้ทราบและเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราว ความสำคัญของภิกษุในทางปฏิบัติว่ามีผลต่อการดำเนินชีวิตอย่างไร สำหรับบางเรื่องเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เช่น วิถีชีวิตของภิกษุในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบันจะมีความแตกต่างกัน แต่ความเป็นพุทธยังคงเป็นเหมือนกัน คือ การมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสันติไม่เบียดเบียนกัน พึงพอใจในสิ่งที่ตนมี ประกอบอาชีพที่สุจริต แม้ในบางเวลาภิกษุบางรูปอาจจะมีการกระทำที่ผิดแปลกออกไป แต่อย่างไรก็ตามหากยังเป็นภิกษุ ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ ไม่ว่าจะเป็นหลักการดำเนินชีวิต วิถีปฏิบัติ และวิธีสำรวจหรือตัดสินความเป็นอริยะบุคคล ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้กล่าวไว้แล้ว และผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยตรง ก็คงจะเป็นอื่นไม่ได้นอกจากพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่จะช่วยกันทำนุบำรุงอุปถัมภ์ภิกษุและพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนสืบไป

ในการเผยแพร่ความสำคัญหรือวิถีชีวิตการปฏิบัติธรรมของภิกษุอาจทำได้หลายทางเช่น การจัดพิมพ์หนังสือและเอกสารเผยแพร่ หรือออกตามสื่อโทรทัศน์ เว็บไซต์ ซึ่งเมื่อพุทธศาสนิกชนหรือบุคคลทั่วไปได้พบเห็นวิถีชีวิตการปฏิบัติธรรมของภิกษุที่แท้จริง ชนเหล่านั้นย่อมจะเกิดความรู้สึกซาบซึ้งเลื่อมใส อีกทั้งผู้เป็นภิกษุอีกก็คงจะมีความภาคภูมิใจที่ได้ทำสิ่งต่าง ๆ เผยแพร่สู่ผู้คนทั่วไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในเชิงวิจัย

เรื่องราวของภิกษุและพระพุทธศาสนาที่นอกเหนือไปจากเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ของผู้วิจัย ยังคงมีอีกหลายประเด็นที่น่าจะนำมาศึกษาพิจารณาโดยผู้ที่สนใจจะศึกษาวิจัยเรื่องราวแบบนี้ เช่น ภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปวัตถุมงคล เปรียบเทียบความแตกต่างของวิถีชีวิตภิกษุในอดีตกับปัจจุบัน ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร ผู้วิจัยควรแยกความรู้สึกส่วนตัวออกการศึกษาวิจัย เพราะในบางเรื่อง อาจจะขัดกับธรรมเนียมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ หากแต่ค่อยศึกษาเรื่องราวในอดีตแล้วผนวกเข้ากับความเป็นจริงในปัจจุบันก็จะสามารถเข้าใจในเรื่องราวของพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น